

Тернопільський національний економічний університет

Кафедра кримінального права і процесу

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Кримінальний процес»

на тему: «Цивільний позов як одна із форм забезпечення слідчим відшкодування шкоди, завданої злочином»

Студентка 3 курсу ПР - 31 групи
Галузі знань 0304 «Право»
Напряму підготовки 6.030401 «Правознавство»
Бродяк Денис

Керівник: доц. Рогатинська Н.З.

_____ (посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Національна шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

м. Тернопіль - 2016

ЗМІСТ

Вступ.....	2
Розділ 1. Загальні вимоги, щодо подання цивільного позову у кримінальному провадженні.....	3
1.1. Поняття, форма та зміст цивільного позову у кримінальному провадженні.....	3
1.2. Особи, які наділені правом подання цивільного позову у кримінальному провадженні.....	10
Розділ 2. Порядок розгляду судами цивільного позову у кримінальному провадженні.....	20
2.1. Вирішення цивільного позову.....	20
Розділ 3. Проблеми здійснення цивільних позовів у кримінальному провадженні.....	30
3.1. Проблемні питання, які виникають при здійсненні цивільних позовів у кримінальному провадженні.....	30
Висновок.....	34
Перелік використаних джерел.....	36

ВСТУП

Актуальність теми. На сьогоднішній день, питання про відшкодування матеріальної та моральної шкоди у кримінальному провадженні певною мірою є нерозкритим. Оскільки з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України та введенням нових норм, відсутнє законодавче тлумачення з певних питань. Інститут цивільного позову у кримінальному провадженні залишається недостатньо дослідженим.

Дуже мала кількість рекомендацій практичного характеру, що у свою чергу ускладнює подання, розгляду та вирішення цивільного позову. Ці підстави виправдовують дослідження обраної нами теми.

Мета та завдання дослідження: Метою курсової роботи є аналіз норм чинного кримінального процесуального законодавства, розробка наукових пропозицій та способів вдосконалення з приводу цивільного позову у кримінальному провадженні.

Об'єкт дослідження: Процесуальні правовідносини, які виникають у кримінальному провадженні стосовно цивільного позову.

Предмет дослідження: Нормативно-правова база, що регулює процесуальний порядок здійснення подання, розгляду, вирішення цивільного позову у кримінальному провадженні, судова практика.

Дослідження даної теми, здійснювали такі вітчизняні та зарубіжні науковці та практики, як: Б.Л. Ващук, М.І. Гошовський, Ю.М. Грошевий, Х.Р. Кахнич, Р.В. Корякін, О.В. Крикунов, О.Р. Мала, Л.Л. Нескороджена, В.Т. Нор, М.М. Хандурін, Л.І. Шаповалова, Ю.В. Циганюк.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ЩОДО ПОДАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПОЗОВУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

1.1. Поняття, форма та зміст цивільного позову у кримінальному провадженні

Цивільний позов у кримінальному провадженні це забезпечення відшкодування матеріальної та моральної шкоди завданої правопорушенням. Його метою є забезпечення матеріальних прав потерпілої особи від злочину. Проте, при реалізації своїх прав щодо подання цивільного позову виникає багато перешкод, з якими стикається позивач. Проблеми розгляду цивільних позовів у кримінальному провадженні є досить актуальними на сьогодні. Тому, обрана нами тема допоможе краще розібратися у виниклій проблемі та проаналізувати недоліки сучасного законодавства.

Як правило, в результаті вчинення злочину, винною особою наноситься не тільки фізична шкода здоров'ю потерпілого, а й шкода морального і матеріального характеру, яка підлягає відшкодуванню. Порядок компенсації шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням передбачений главою № 9 Кримінально – процесуального кодексу України від 13.04.2012 . При цьому, шкода, заподіяна злочином, може бути стягнута судом за результатами розгляду цивільного позову в кримінальному провадженні.

КПК не містить визначення поняття цивільного позову в кримінальному процесі. Ця проблема була об'єктом неодноразового обговорення на сторінках юридичної літератури. Цивільний позов можна було б визначити в КПК як вимогу фізичної чи юридичної особи, якій завдано шкоду кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням, її представника, законного представника (на захист інтересів неповнолітніх осіб та осіб, визнаних у встановленому законом порядку недієздатними чи обмежено

дієздатними), прокурора (у випадку необхідності пред'явлення цивільного позову в інтересах держави, а також громадян, які за станом здоров'я та інших поважних причин не можуть захистити свої права) до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, про відшкодування цієї шкоди, заявлену органам, які здійснюють кримінальне провадження, і таку, що вирішується судом у його межах. Інститут цивільного позову в кримінальному провадженні не є новелою чинного КПК, проте де в чому підхід законодавця до цього питання змінився. Так, на відміну від КПК 1960 р., який передбачав, що цивільний позов про відшкодування шкоди у кримінальному процесі може бути пред'явлений тільки у справах про злочини, чинний КПК передбачає можливість пред'явлення цивільного позову у кримінальному провадженні не лише про кримінальні правопорушення (кримінальні проступки і злочини), а й у провадженні про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру[6].

Дане вище доктринальне поняття повною мірою огортає усі аспекти виниклої проблеми, проте необхідно зазначити що суди у кримінальних справах зобов'язані розглядати позови за такими підставами. Тому що, дуже часто суд з кримінальних справ відмовляє позивачу у прийнятті такого цивільного позову та направляє до суду з розгляду цивільних справ.

Новий КПК закріпив три основні форми відшкодування матеріальної шкоди, яку понесли потерпілі від кримінального правопорушення. Ними є:

1. Добровільне відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, підозрюваним, обвинуваченим, а також за його згодою будь-якою іншою фізичною чи юридичною особою (новела КПК).

2. Усунення негативних майнових наслідків кримінального правопорушення є відшкодування завданої потерпілому шкоди за рахунок Державного бюджету України (ч. 3 ст. 127 КПК).

3. Відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди є пред'явлення цивільного позову в кримінальному провадженні.

Цивільний позов – це процесуальний документ, у якому особа визначає та обґрунтовує розмір заподіяної їй шкоди вчиненим кримінальним правопорушенням[2].

Цивільний позов порівняно з іншими непозовними формами відшкодування шкоди, як слушно зазначається в юридичній літературі, має певні переваги, оскільки його розгляд і вирішення в кримінальному процесі здійснюється при активній участі зацікавлених сторін, що в свою чергу, сприяє більш глибокому дослідженню всіх обставин справи, які стосуються виду і розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням і правильному вирішенню питання про її відшкодування. Тому, саме цивільному позову законодавець відводить головну роль у відшкодуванні шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням, і на відміну від інших форм детально регламентує діяльність, пов'язану з пред'явленням, забезпеченням і вирішенням цивільного позову в кримінальному судочинстві[4].

Позов про відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням, може бути пред'явлений також і в порядку цивільного судочинства, проте одночасний розгляд судом кримінального провадження й цивільного позову має низку суттєвих гарантій, спрямованих на посилення захисту прав громадян та законних інтересів юридичних осіб, що зазнали шкоди від кримінального правопорушення, й більш швидке та повне її відшкодування. Зокрема: більш повно і всебічно розглядаються обставини справи, адже згідно зі ст. 91 КПК вид та розмір завданої кримінальним правопорушенням шкоди є однією з

обставин, що підлягає доказуванню в кримінальному провадженні; обов'язок доказування зазначених обставин, а також виявлення осіб, які несуть відповідальність за заподіяння шкоди, покладається на органи досудового розслідування та прокурора, які наділені відповідними повноваженнями та в розпорядженні яких є відповідні сили і засоби для здійснення цього; потерпілий від кримінального правопорушення звільняється від необхідності двічі брати участь у судовому розгляді, свідки, перекладачі, експерти та інші особи звільняються від повторного виклику до суду; заощаджуються час і кошти завдяки усуненню дублювання в роботі судів, яке було б неминучим при окремому розгляді цивільного позову і кримінального провадження з одного і того ж факту вчиненого кримінального правопорушення[5].

Отже, з вище наведеного, ми можемо дати таке визначення, як: «Цивільний позов у кримінальному провадженні це вимога пред'явлена у кримінальному провадженні особою (потерпілим), також юридичною особою, яка внаслідок кримінального правопорушення чи суспільно небезпечного діяння зазнала матеріальної та/або моральної шкоди, заподіяного їй підозрюваним (обвинуваченим) або особою, яка в силу закону може нести цивільну (майнову) відповідальність, вимагає відновлення свого матеріального становища та компенсацію за моральну шкоду, шляхом стягнення з підозрюваного (обвинуваченого) коштів в розмірі заподіяної шкоди.

Ми вважаємо, що саме таке визначення повною мірою охопить поняття цивільного позову у кримінальному провадженні. Що стосується подання позову прокурором, то необхідно зазначити, що прокурор подавши цивільний позов у кримінальному провадженні не є позивачем, а та особа яка буде зазначена у позові прокурора.

Правовою основою відшкодування заподіяної кримінальним правопорушенням майнової та компенсації моральної шкоди є норми цивільного права, які встановлюють позадоговірну (деліктну) відповідальність за заподіяння шкоди протиправною поведінкою особи (статті 22, 23, 1166, 1167

та інші статті глави 82 ЦК). ПВСУ дав роз'яснення щодо відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої правопорушенням, зокрема й кримінальним, у кількох своїх постановках, зокрема: «Про практику застосування судами України законодавства про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочином, і стягнення безпідставно нажитого майна» від 31 березня 1989 р.; «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди» від 27 березня 1992 р.; «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» від 31 березня 1995 р.; «Про відшкодування витрат на стаціонарне лікування особи, яка потерпіла від злочину, та судових витрат» від 7 липня 1995 р[3].

Як, зазначається у ч. 2 ст. 55 КПК України, де права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. Зокрема, зазначає, що потерпілому вручається пам'ятка про процесуальні права та обов'язки особою, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення[2].

З огляду на вказане у статті, ми можемо чітко сказати, що саме подання позовної заяви являється першочерговим етапом захисту потерпілим своїх прав. У якій він зобов'язаний вказати причини подання такої заяви.

Також, ми не можемо не звернути уваги на ст. 128 КПК України, яка гласить, що: «Цивільний позов у кримінальному провадженні може бути пред'явлений до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння[2].

На відміну від КПК 1960 р., який не пред'являв якихось формальних вимог до змісту та форми позовної заяви, коментований КПК встановлює такі вимоги: форма і зміст позовної заяви, поданої у кримінальному провадженні, повинні відповідати вимогам, встановленим до позовів, які пред'являються у

порядку цивільного судочинства. Такі вимоги (реквізити) передбачені ст. 119 ЦПК. Адаптуючи їх до кримінального провадження, письмова позовна заява (написана від руки чи надрукована) повинна містити:

- 1) найменування суду, до якого подається заява;
- 2) ім'я (найменування) цивільних позивача і відповідача (обвинуваченого чи цивільного відповідача), а також ім'я представника цивільного позивача, якщо позовна заява подається його представником, їх місце проживання (перебування) або місцезнаходження, поштовий індекс, номери засобів зв'язку, якщо такі є;
- 3) зміст позовних вимог;
- 4) ціну позову щодо вимог майнового характеру, а також грошового еквівалента компенсації моральної шкоди, якщо про це був заявлений цивільний позов;
- 5) виклад обставин, якими цивільний позивач обґрунтовує свої вимоги;
- 6) зазначення доказів, що підтверджують заподіяну майнову чи/та моральну шкоду, наявність підстав для звільнення від доказування;
- 7) перелік документів, що додаються до заяви[11].

Відповідно до чинного законодавства моральна шкода може полягати, зокрема: у приниженні честі, гідності, престижу або ділової репутації, моральних переживаннях у зв'язку з ушкодженням здоров'я, у порушенні права власності (в тому числі інтелектуальної), прав, наданих споживачам, інших цивільних прав, у зв'язку з незаконним перебуванням під слідством і судом, у порушенні нормальних життєвих зв'язків через неможливість продовження активного громадського життя, порушенні стосунків з оточуючими людьми, при настанні інших негативних наслідків[10].

Позовна заява підписується цивільним позивачем або його представником із зазначенням дати її подання.

Що стосується кримінального провадження, то, якщо КПК 1960 р. чітко зазначав, що цивільний позивач і цивільний відповідач при пред'явленні

цивільного позову в кримінальній справі звільняються від сплати державного мита (ч. 5 ст. 28 КПК 1960 р.), то коментований Кодекс такої норми не передбачає. Але це не означає, що для пред'явлення цивільного позову у кримінальному провадженні необхідно сплатити державне мито (державний збір). При цьому слід керуватися Законом України «Про судовий збір» від 8 липня 2011 р., ст. 5 якого передбачає, що за подання позовів про відшкодування матеріальних збитків, завданих внаслідок вчинення злочину, позивачі звільняються від сплати судового збору (п. 6 ч. 1). Разом з тим, виходячи з буквального змісту цієї законодавчої норми, у разі пред'явлення цивільного позову в кримінальному провадженні про компенсацію моральної шкоди (як це передбачено цим Кодексом) цивільний позивач від сплати судового збору не звільняється. Проте навряд чи такий підхід законодавця можна вважати справедливим. Є очевидним, що йому необхідно внести в це питання ясність, а ВССУ варто дати судам щодо цього питання відповідне роз'яснення[9].

На практиці суди неоднозначно сприймають позицію позивача/потерпілого щодо визнання факту заподіяння моральної шкоди та визначення її розміру. При написанні позовної заяви, я вважаю, першочергово необхідно звертати увагу на індивідуальні психофізичні особливості особи, якій завдано моральну шкоду та не обмежуватись лише написанням стандартних фраз як то душевним хвилюванням, душевним стражданням, емоційним дискомфортом тощо.

У цивільному судочинстві позивач, пред'являючи позов, зобов'язаний додати до позовної заяви її копії та копії всіх доданих до неї документів відповідно до кількості відповідачів (ст. 120 ЦПК). Зважаючи на те, що у кримінальному провадженні підозрюваний, обвинувачений та цивільний відповідач наділені правом ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування після їх відкриття учасникам провадження, а також після призначення суддею справи до судового розгляду (цивільний відповідач та його представник ознайомлюються в частині, яка стосується цивільного позову),

робити виписки чи копії відповідних матеріалів, зокрема позовної заяви та доданих до неї документів (ч. 3 ст. 290, ч. 2 ст. 317 КПК), цивільний - позивач (його представник чи законний представник) повинен разом із позовною заявою подати її копії та копії доданих до неї документів у кількості підозрюваних, обвинувачених та цивільних відповідачів для вручення кожному з них. І хоч це положення безпосередньо цим Кодексом не передбачено, а воно впливає зі ст. 120 ЦПК, проте опосередковано цей Кодекс також дає підставу для його застосування у кримінальному провадженні: згідно з ч. 4 ст. 291 КПК до обвинувального акта додається не лише цивільний позов, а й розписка підозрюваного та цивільного відповідача про отримання копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування. Тож, цілком зрозуміло, що ст. 120 ЦПК повною мірою реалізується і в кримінальному судочинстві[2].

Необхідність у цивільному позову при кримінальному провадженні створює, з кожним днем, все більшу, і більшу необхідність у регулюванні цих відносин. Адже, кожний хто звертається з цивільним позовом у кримінальному провадженні прагне справедливості та усунення завданої шкоди. З'єднаний процес дає можливість економити час, та пришвидшити відшкодування моральної та матеріальної шкоди.

1.2. Особи, які наділені правом подання цивільного позову у кримінальному провадженні

Основними суб'єктами провадження за цивільним позовом у кримінальній справі є ті його учасники, процесуальний інтерес яких має майновий характер. До них слід віднести цивільного позивача і відповідача за цивільним позовом. Реалізуючи в кримінальному процесі надані їм законом права і виконуючи покладені на них процесуальні обов'язки, вони мають повну

й рівну можливість обстоювати свій протилежний за сутністю процесуальний інтерес і тим самим сприяти всебічному, повному й об'єктивному встановленню всіх обставин, що стосуються цивільного позову, і правильного його вирішення по суті.

В ході кримінального провадження право отримати правову допомогу поряд із особами, які притягуються до кримінальної відповідальності (або – притягувалися), мають і інші учасники кримінального провадження – потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, свідок. Але надання правової допомоги цим учасникам процесу діє поза межами забезпечення права на захист (класичного захисту). Особа, яка надає правову допомогу потерпілому, цивільному позивачу, цивільному відповідачу, свідку повинна мати найменування – представник; в якості представника можуть виступати адвокати. Представник не має відношення до процесуальної діяльності щодо забезпечення права на захист підозрюваному, обвинуваченому, виправданому, засудженому. В свою чергу, захисник не повинен мати відношення до надання правової допомоги потерпілому, цивільному позивачу, цивільному відповідачу[6].

КПК України 1960 року в статті 50 встановлював, що цивільним позивачем визнається громадянин, підприємство, установа чи організація, які зазнали матеріальної шкоди від злочину і пред'явили вимогу про відшкодування збитків. Очевидно, що буквальне тлумачення зазначеної норми дозволяє віднести до категорії цивільних позивачів виключно осіб, що безпосередньо зазнали матеріальної шкоди від злочину. Аналогічно стаття 61 КПК України 2012 року встановлює, що «цивільним позивачем у кримінальному провадженні є фізична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової шкоди, та яка в порядку, встановленому цим Кодексом, пред'явила цивільний

позов». Тобто обидва кодекси виходять з неможливості уступки права вимоги цивільного позивача третій особі.

Відповідно до ст. 55 КПК України потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Потерпілим є також особа, яка не є заявником, але якій кримінальним правопорушенням завдана шкода і у зв'язку з цим вона після початку кримінального провадження подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого[2].

Відповідно до ст. 61 КПК України цивільним позивачем у кримінальному провадженні є фізична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової шкоди, та яка в порядку, встановленому цим Кодексом, пред'явила цивільний позов[2].

Потерпілий від кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння осіб (у провадженнях про застосування примусових заходів виховного характеру щодо неповнолітніх чи медичного характеру стосовно неосудних чи обмежено осудних) має право пред'явити цивільний позов у той же суд, який розглядає кримінальне провадження про вчинення правопорушення чи суспільно небезпечне діяння. Такий цивільний позов буде розглядатися і вирішуватися під час кримінального провадження та залежно від його результатів. При цьому слід зазначити, що КПК 1960 р. не передбачав можливості пред'явлення цивільного позову в кримінальних справах про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру, а лише у справах про злочини. Цей же Кодекс розширив межі реалізації цього способу захисту порушених майнових та особистих прав і законних інтересів потерпілих у кримінальному провадженні[14].

На практиці нерідко виникають проблеми, пов'язані, власне, із визначенням належних цивільних відповідачів за позовами про відшкодування шкоди у кримінальному провадженні. Щоб усунути недоліки та суперечності при вирішенні цих питань, потрібно внести відповідні зміни до чинного законодавства, а також вищим судовим інстанціям (ВСУ, ВСС) дати відповідні роз'яснення. На думку автора, у розглядуваній ситуації слід діяти таким чином: заміна особи, вказаної цивільним позивачем у позовній заяві як відповідач, на іншу особу, повинна здійснюватися органом досудового розслідування після повідомлення про підозру та визнання цим органом наявного у справі цивільного відповідача неналежним. Про залучення як цивільного відповідача слідчий, прокурор виносять мотивовану постанову, а суд – ухвалу, що пред'являється цивільному відповідачеві або його представникові для ознайомлення. Заміна «неналежного» відповідача за цивільним позовом можлива не пізніше початку судового розгляду[13].

Відповідно до ч. 2 ст. 61 КПК, з моменту подання цивільного позову особа, яка його подала, набуває прав та обов'язків цивільного позивача. Згідно з ч. 3 ст. 61 КПК, цивільний позивач має права та обов'язки, передбачені КПК для потерпілого, у частині, що стосуються цивільного позову. Цивільний позивач має право підтримувати цивільний позов або відмовитися від нього до видалення суду в нарадчу кімнату для ухвалення судового рішення. Прокурор, слідчий зобов'язані повідомляти цивільного позивача про прийняті в кримінальному провадженні процесуальні рішення, що стосуються цивільного позову, а також надавати їх копії у встановлених КПК випадках та порядку для інформування й надіслання копій процесуальних рішень потерпілому[16].

КПК передбачає можливість подання цивільного позову в інтересах інших осіб. Так, з метою захисту інтересів неповнолітніх осіб та осіб, визнаних у встановленому законом порядку недієздатними чи обмежено дієздатними, цивільний позов може бути пред'явлений їхніми законними представниками. Також цивільний позов може пред'явити прокурор в інтересах держави у випадках, встановлених законом (згідно ст. 5 Закону України «Про

прокуратуру» та п. 12 ч. 2 ст. 36 КПК), а також в інтересах громадян, які через фізичний чи матеріальний стан, неповноліття, похилий вік, недієздатність або обмежену дієздатність неспроможні самостійно захистити свої права (ч. ч. 2, 3 ст. 128 КПК)[2].

Існують випадки, коли КПК позбавляє особу права пред'являти позов у кримінальному провадженні. Це стосується випадків, коли буде встановлено, що за тим же раніше пред'явленим позовом у порядку цивільного, господарського або адміністративного судочинства була отримана відмова (ч. 6 ст. 128 КПК)[2].

Особа, котра не подала цивільного позову в кримінальному провадженні, а також особа, цивільний позов якої залишено без розгляду, має право пред'явити його в порядку цивільного судочинства. У таких випадках особа звільняється від сплати державного мита, сплата якого є обов'язковою в цивільному судочинстві.

Доказування цивільного позову, який був заявлений у кримінальному провадженні, відбувається за правилами, встановленими кримінальним процесуальним законом. Це означає, що обов'язок доказування виду та розміру шкоди, яку було завдано кримінальним правопорушенням, покладається на орган, який провадить розслідування в кримінальному провадженні[7].

Цивільними відповідачами у кримінальному провадженні можуть бути фізичні (батьки, усиновителі, піклувальники, опікуни) або юридичні особи, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану злочинними діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння.

За шкоду, заподіяну неповнолітнім, який не досяг 14-річного віку, відповідальність несуть батьки (усиновителі), опікун або навчальний, виховний, лікувальний заклад, під наглядом яких перебував неповнолітній у момент заподіяння шкоди. Неповнолітній у віці від 14 до 18 років за заподіяну ним шкоду несе матеріальну відповідальність на загальних підставах. За

відсутності у нього майна або заробітку, достатніх для відшкодування збитків, такий обов'язок покладається на його батьків (усиновителів) або піклувальників за умови наявності вини у їх поведінці, що сприяла виникненню шкоди (ч. 2 ст. 1179 ЦК України).

Відповідно до ст.1187 ЦК України за шкоду, заподіяну особою під час управління джерелом підвищеної небезпеки, відповідальність несе власник даного джерела (тобто особа, якій дане джерело підвищеної небезпеки належить на праві власності або на праві володіння, наприклад, довіреності або оренди).

За ст..56 нового КПК України права потерпілого значно розширено й визначаються відповідно до стадії провадження у справі. Отже, протягом кримінального провадження потерпілий має право бути повідомленим про свої права та обов'язки, знати сутність підозри та обвинувачення, бути повідомленим про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваченого заходів забезпечення кримінального провадження та закінчення досудового розслідування; подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду; заявляти відводи та клопотання; на забезпечення безпеки щодо себе, близьких родичів чи членів своєї сім'ї, майна та житла; давати пояснення, показання або відмовитися їх давати; оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду; мати представника та в будь-який момент кримінального провадження відмовитися від його послуг; давати пояснення, показання рідною або іншою мовою, безоплатно за рахунок держави користуватися послугами перекладача в разі, якщо він не володіє державною мовою чи мовою, якою ведеться кримінальне провадження; на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом; знайомитися з матеріалами кримінального провадження; застосовувати технічні засоби під час проведення процесуальних дій, в яких він бере участь; отримувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення.

Ст. 290 КПК визначається процесуальний порядок відкриття матеріалів кримінального провадження. Прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний надати доступ до матеріалів досудового розслідування, які є в його розпорядженні, у тому числі будь-які докази, які самі по собі або в сукупності з іншими доказами можуть бути використані для доведення невинуватості або меншого ступеня винуватості обвинуваченого, або сприяти пом'якшенню покарання. Прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний надати доступ та можливість скопіювати або відобразити відповідним чином будь-які речові докази або їх частини, документи або копії з них, приміщення або місця, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем держави, і прокурор має намір використати відомості, що містяться в них, як докази у суді. Сторона захисту за запитом прокурора зобов'язана надати доступ та можливість скопіювати або відобразити відповідним чином будь-які речові докази або їх частини, документи або копії з них, житла чи іншого володіння, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем сторони захисту, якщо сторона захисту має намір використати відомості, що містяться в них, як докази у суді. Сторона захисту має право не надавати прокурору доступ до будь-яких матеріалів, які можуть бути використані прокурором на підтвердження винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення. Вирішення питання про віднесення конкретних матеріалів до таких, що можуть бути використані прокурором на підтвердження винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення і, як наслідок, прийняття рішення про надання чи ненадання прокурору доступу до таких матеріалів, може бути відкладено до закінчення ознайомлення сторони захисту з матеріалами досудового розслідування[9].

Відповідно до п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України сторонами кримінального провадження є: з боку обвинувачення – слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених цим Кодексом; із боку захисту –

підозрюваний, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданий, особа, щодо якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники. Таким чином, ми можемо бачити, що жодним словом не згадується про цивільного відповідача як про суб'єкта чи учасника процесу доказування. Лише в ч.3 ст. 62 КПК вказано, що цивільний відповідач має права та обов'язки, передбачені цим Кодексом для підозрюваного, обвинуваченого, в частині, що стосується цивільного позову, а також має право визнавати позов повністю чи частково або заперечувати проти нього. Що стосується засобів збору доказів цивільним відповідачем щодо цивільного позову, то відповідно до ст. 93 КПК України сторона захисту, потерпілий здійснює збір доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів[8].

Як зазначається у статті 121 Конституції України, що однією із конституційних функцій прокуратури є представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом. Підстави та форми здійснення прокурором представницьких повноважень визначені ст. 36 ЗУ «Про прокуратуру». У ній зазначено, що підставою представництва у суді інтересів громадянина є його неспроможність через фізичний чи матеріальний стан, похилий вік або з інших поважних причин самотійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження, а інтересів держави - наявність порушень або загрози порушень економічних, політичних та інших державних інтересів внаслідок протиправних дій

(бездіяльності) фізичних або юридичних осіб, що вчиняються у відносинах між ними або з державою[1].

Коментований Кодекс чіткіше визначив коло осіб, інтереси яких може представляти прокурор, шляхом пред'явлення цивільного позову в кримінальному провадженні. Він відніс до них громадян, які через фізичний чи матеріальний стан, неповноліття, похилий вік, недієздатність або обмежену дієздатність неспроможні самотійно захистити свої права. Таким чином, цей закон чітко передбачив категорію осіб, в інтересах яких прокурор може пред'явити цивільний позов у кримінальному провадженні, замінивши її невичерпним переліком («громадян, які за станом здоров'я та з інших поважних причин не можуть захистити свої права»), що був передбачений ч. 2 ст. 29 КПК 1960 р.

Так, діяльність прокурора з представництва інтересів держави та громадян у кримінальному провадженні має ряд особливостей, які відрізняють її від позовної діяльності інших учасників процесу. Вважаємо, що цивільний позов прокурора у кримінальному провадженні як один із засобів захисту прав потерпілих є результатом здійснення не однієї конституційної функції прокуратури. Позовна діяльність прокурора у кримінальному судочинстві є результатом здійснення трьох конституційних функцій прокуратури – функції нагляду за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства, підтримання державного обвинувачення в суді, представництва інтересів громадян та держави в суді та їх захисту при виконанні рішень судів.

Право прокурора на пред'явлення цивільного позову виникає з початку досудового розслідування, тобто з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Воно триває до завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування, тобто до моменту складання обвинувального акта і направлення його з матеріалами досудового

розслідування до суду. Таким чином, передумовами права прокурора на пред'явлення цивільного позову в кримінальному провадженні є:

- а) внесення відомостей про кримінальне правопорушення (яким завдано майнової та/або моральної шкоди відповідній особі) до Єдиного реєстру досудових розслідувань;
- б) наявність неспроможності певного громадянина самостійно захистити свої права (пред'явити цивільний позов);
- в) наявність потреби захисту інтересів держави, що порушуються чи можуть бути порушені внаслідок протиправних діянь фізичних або юридичних осіб;
- г) відсутність судового рішення, яке набрало законної сили, або ухвали суду про прийняття відмови відповідача від позову, або рішення про затвердження мирової угоди, винесеного внаслідок спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав.

У разі , якщо цивільним відповідачем за позовом прокурора є держава, виникає питання про можливість пред'явлення позову прокурора до такого відповідача. У такому випадку прокурор повинен пред'явити позов одразу до особи, що є підозрюваною або обвинуваченою. У зв'язку з тим, що вказаний позов за своєю суттю є регресним, вказане положення повинно знайти відображення в чинному КПК України як єдиний можливий варіант регресного позову у кримінальному провадженні. Зокрема, Мала О.Р. говорить про наступне: «При підготовці позовної заяви прокурором нерідко виникають питання щодо визначення частки (долі) відповідальності у разі наявності декількох відповідачів. Вказане питання також не врегульоване чинним КПК України, у зв'язку з чим необхідно звернутись до ЦК України та постанов Пленуму Верховного Суду України.

РОЗДІЛ 2

ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ СУДАМИ ЦИВІЛЬНОГО ПОЗОВУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

2.1. Вирішення цивільного позову

Дослідження даного розділу є найнеобхіднішим етапом, адже саме при розгляді в судовому засіданні цивільного позову, він постановляє ухвалу з якою виконуватиметься предмет позовної заяви.

Згідно Конституції України, кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань[1].

Отже, подання цивільного позову у кримінальному провадженні це один із засобів захисту своїх законних прав та свобод.

Питання вирішення цивільного позову в кримінальному процесі є доволі актуальним, з огляду на збільшення кількості кримінальних справ, пов'язаних з економічними відносинами, тобто майновою складовою. При цьому, попри те, що органи досудового слідства та суду в більшості випадків правильно та одноманітно застосовують норми кримінального процесуального законодавства в цій царині, вважаємо за доцільне висловити свої думки з приводу статусу цивільного позивача та перспектив удосконалення діючого законодавства України в цьому аспекті.

Важливим кроком у забезпеченні однозначності трактування положень кримінального процесуального законодавства України повинні стати роз'яснення вищих судових інстанцій та відповідних міністерств і відомств (на сьогодні з окремих питань кримінального провадження такі роз'яснення вже надано, однак цього недостатньо). Значну роль у цьому сенсі відіграють також методичні рекомендації за окремими напрямками кримінально-процесуальної діяльності, що готуються спільно теоретиками науковцями та практиками, науково-практичні коментарі кримінального процесуального законодавства, а

також проведення круглих столів, занять у системі перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників суду, прокуратури, органів досудового розслідування, адвокатури[11].

У підготовчому провадженні не вирішується питання про доведеність вини обвинуваченого, оскільки це прерогатива суду під час судового розгляду, завданням цього провадження є процесуальне та організаційне забезпечення проведення судового розгляду. На стадії підготовчого провадження виконується функція контролю за досудовим розслідуванням - у визначених законом межах перевіряється законність рішень, прийнятих за результатами розгляду заяв та повідомлень про вчинення кримінального правопорушення, зокрема, відповідність вимогам КПК обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності - та організаційна (підготовча) функція до наступної стадії судового провадження - судового розгляду з метою створення належних умов для успішного виконання завдань кримінального судочинства.

Після виконання усіх необхідних дій за результатами проведення підготовки до судового розгляду кримінального провадження (кримінальної справи), визначених в ухвалі про проведення підготовки до судового розгляду, суд постановляє ухвалу про призначення судового розгляду.

Судовий розгляд має бути проведений і завершений протягом розумного строку. Судовий розгляд здійснюється в судовому засіданні з обов'язковою участю сторін кримінального провадження, крім випадків, передбачених КПК України. У судові засідання викликаються потерпілий та інші учасники кримінального провадження. Судове засідання відбувається у спеціально обладнаному приміщенні – залі судових засідань. У разі необхідності окремі процесуальні дії можуть вчинятися поза межами приміщення суду[5].

Необхідно зазначити що, у новому КПК при кримінальному провадженні, для проведення якого потрібен значний час, вперше

передбачається призначення запасного судді, який перебуває в залі судового засідання протягом судового розгляду. Рішення про необхідність призначення запасного судді приймає суд, що здійснюватиме судове провадження, одночасно з призначенням підготовчого судового засідання. Якщо під час судового засідання суддю замінює запасний суддя, судовий розгляд продовжується. Судовий розгляд у такому разі закінчує суд у новому складі. А також одним із нововведень є те, що дається вичерпний перелік випадків, при яких відкладення судового розгляду не вважається порушеннями безперервності судового розгляду:

- 1) неприбуття сторони або інших учасників кримінального провадження;
- 2) складення та погодження прокурором процесуальних документів щодо відмови від підтримання державного обвинувачення, зміни обвинувачення або висунення додаткового обвинувачення;
- 3) підготовки захисту обвинуваченого від зміненого чи додаткового обвинувачення;
- 4) підготовки потерпілого для підтримання обвинувачення в суді, якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення;
- 5) проведення дослідження речових доказів за місцем їх знаходження, огляду на місці;
- 6) проведення експертизи у випадках та порядку, передбачених КПК;
- 7) надання доступу до речей чи документів або доручення проведення слідчих (розшукових) дій у випадках та порядку, передбачених КПК.

Вирішення судом у кримінальному провадженні питання про відшкодування (компенсацію) шкоди, завданої кримінальним правопорушенням чи суспільно небезпечним діянням, якщо цивільного позову не було заявлено, законом не передбачено. У разі, якщо предметом судового розгляду кримінальної справи разом з висунутим обвинуваченому обвинуваченням чи суспільно небезпечним діянням неповнолітньої (малолітньої) особи або суспільно небезпечним діянням неосудної (обмежено

осудної,) особи був цивільний позов, суд у нарадчій кімнаті при ухваленні рішення по суті справи повинен також вирішити питання, чи підлягає задоволенню цивільний позов і якщо так, на чию користь, в якому розмірі та в якому порядку (п. 7 ч. 1 ст. 368 КПК). Доведеність на судовому розгляді підстав цивільного позову зобов'язує суд при ухваленні рішення задовольнити цивільний позов у розмірі, підтвердженому в судовому розгляді доказами і відмовити в ньому в тій його частині, яка доказами не доведена. В мотивувальній частині суд повинен обґрунтувати прийняте ним рішення посиланнями на докази, а також на мотиви неприйняття ним окремих доказів.

Вирішення цивільного позову в кримінальному провадженні здійснюється під час ухвалення обвинувального вироку чи постановленні ухвали про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру. Відповідно до ч. 1. ст. 368 КПК України суд, ухвалюючи вирок, повинен вирішити питання про цивільний позов: чи підлягає задоволенню пред'явлений позов і, якщо так, на чию користь, в якому розумінні та в якому порядку. Крім того у вирокі суду вирішується питання про заходи забезпечення позову до набрання вирокі законної сили. Таким чином при ухваленні вироку суд виносить щодо цивільного позову, яке є складовою частиною вироку.

За результатами розгляду в кримінальному провадженні цивільного позову суд може прийняти в ухваленому ним вирокі або ухвалі про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру одне з таких рішень:

- 1) задовольнити цивільний позов повністю або частково;
- 2) відмовити у позові;
- 3) залишити позов без розгляду.

Суд задовольняє цивільний позов повністю або частково (залежно від доведення його розміру), якщо в судовому засіданні були доведені стороною

обвинувачення та цивільним позивачем матеріально-правові підстави позову, зокрема:

- 1) вчинення обвинуваченим кримінального правопорушення чи суспільно небезпечного діяння особою;
- 2) заподіяння ними майнової та/або моральної шкоди;
- 3) причинний зв'язок між кримінальним чи суспільно небезпечним діянням та шкодою;
- 4) винуватість обвинуваченого чи цивільного відповідача у заподіянні шкоди.

Крім матеріальних підстав, для задоволення цивільного позову мають бути наявні також процесуальні передумови, а саме:

- 1) процесуальна право - і дієздатність цивільного позивача (законного представника чи представника);
- 2) підсудність цивільного позову цьому судові;
- 3) відсутність раніше ухваленого судового рішення, яке вступило в законну силу, щодо цього позову між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих самих підстав.

Рішення про повне або часткове задоволення позову може бути винесено лише у разі визнання обвинуваченого винним у вчиненні кримінального правопорушення і ухвалення обвинувального вироку чи винесення постанови про застосування до особи примусових заходів виховного або медичного характеру. При цьому не має значення, чи призначає суд обвинуваченому покарання, звільняє від нього чи від його відбування (зокрема, звільняє від відбування покарання з випробуванням), або застосовує інші заходи, передбачені законодавством України про кримінальну відповідальність[2].

Передумовою виконання вироку в частині цивільного позову є можливість на досудовому слідстві застосовувати такий вид заходів забезпечення кримінального провадження як арешт майна. Відповідно до ч. 1 ст. 170 КПК України арештом майна є тимчасове позбавлення підозрюваного,

обвинуваченого або осіб, які несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, можливості відчужувати певне його майно за ухвалою слідчого судді або суду до скасування арешту майна. Арешт може полягати в забороні не тільки відчуження такого майна, а й в забороні розпоряджатися ним будь – яким чином та використовувати його. Заборона використання та розпорядження майном можлива лише у випадку, коли їх незастосування може призвести до зникнення, втрати або пошкодження майна або настанню інших наслідків, які можуть перешкодити кримінальному провадженню[12].

Порівнюючи нове і старе законодавство. Слід зазначити, що порядок застосування арешту майна дуже змінився. Клопотання про застосування арешту майна на підставі ухвали слідчого судді подається до місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування. З клопотанням про арешт має право звертатися прокурор, слідчий за погодженням із прокурором, а з метою забезпечення цивільного позову – також цивільний позивач. Фактичною підставою арешту майна є сукупність фактичних даних, що вказують на завдання кримінальним правопорушенням матеріальної та/чи моральної шкоди, заявлення цивільного позову про її відшкодування або можливість заявлення такого позову та накладання майнових стягнень, конфіскації майна за вироком суду. Необхідність арешту майна зумовлюється обґрунтованою підозрою вважати, що незастосування цього заходу зумовить труднощі чи неможливість виконання вироку в частині забезпечення можливої конфіскації майна або цивільного позову чи перешкоджатиме встановленню істини внаслідок того, що таке майно може бути приховане, відчужене чи пошкоджене[16].

Поняття моральної шкоди та форми її прояву КПК зі зрозумілих причин не містить.

Відшкодування моральної шкоди, як ми вже вище зазначали, є нововведенням у кримінальному провадженні, а отже, являється одним із предметів відшкодування завданої шкоди. Як вказується у ч. 2 ст.23 ЦК, під моральною шкодою розуміється:

1) фізичний біль та страждання, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;

2) душевні страждання, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;

3) душевних страждань, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна;

4) приниження честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи[3].

У разі повного або часткового задоволення позову суд має навести відповідні докази, провести розрахунки розміру відшкодування, а також вказати норми матеріального права (цивільного, трудового та інших галузей законодавства), на підставі яких вирішується позов.

Якщо кримінальне правопорушення вчинено декількома обвинуваченими, суд зазначає, в якій формі підлягає відшкодування (компенсація) заподіяної шкоди - солідарній чи в частках. У разі пред'явлення цивільного позову декількома цивільними позивачами суд має мотивувати, кому, в якому розмірі та в якій формі відшкодовується шкода. При цьому згідно з нормами цивільного права про деліктну майнову відповідальність, якщо шкода завдана цивільному позивачеві кримінальним правопорушенням, вчиненим кількома обвинуваченими, вони за загальним правилом несуть солідарну цивільну відповідальність. Проте за заявою цивільного позивача суд може визначити їх відповідальність у частці, яка відповідає ступеню вини кожного з них у заподіяній шкоді[4].

Солідарна цивільна відповідальність обвинувачених виключається, якщо їх притягнуто до відповідальності в одному кримінальному провадженні, але за кримінальні правопорушення, які не пов'язані спільним умислом.

Згідно ч. 1 ст. 532 КПК України, вирок або ухвала суду першої інстанції, ухвала слідчого судді, набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, якщо таку скаргу не було подано[2].

Зменшення судом розміру відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди залежно від матеріального становища обвинуваченого не допускається. Проте суд може зменшити розмір відшкодування, якщо груба необережність самого потерпілого сприяла виникненню або збільшенню шкоди[3].

Якщо судові рішення або частина підлягає виконанню органами Державної виконавчої служби України, суд першої інстанції видає виконавчий лист, який звертається до виконання в порядку, який передбачений ЗУ «Про виконавче провадження».

У випадках відсутності добровільного виконання у державного виконавця є можливість застосувати чималий арсенал примусових заходів, спрямованих на виконання виконавчого документу: розшук та оцінка майна, накладення на нього арешту, вилучення та примусова реалізація майна.

Згідно інформаційного листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання порядку здійснення судового розгляду в судовому провадженні у першій інстанції відповідно до кримінального процесуального кодексу України» від 5 жовтня 2012 року, у якому говориться проте, що вирішуючи питання, чи підлягає задоволенню пред'явлений цивільний позов і, якщо так, на чію користь, в якому розмірі та в якому порядку, суд має виходити із доведеності підстав і розміру позову, враховуючи, що в разі встановлення відсутності події кримінального правопорушення суд згідно з ч. 2 ст. 129 КПК має відмовити у позові, а у разі виправдання обвинуваченого за відсутності в його діях складу

кримінального правопорушення (п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК) або його непричетності до вчинення кримінального правопорушення, тобто у зв'язку з недоведеністю обставин, передбачених ч. 1 ст. 373 КПК, а також у випадках, передбачених ч. 1 ст. 326 КПК, — залишити позов без розгляду[9].

Суд відмовляє у задоволенні позову у разі ухвалення виправдувального вироку за:

- 1) відсутністю події кримінального правопорушення (не доведено вчинення кримінального правопорушення, в якому обвинувачується особа);
- 2) недоведеністю вчинення кримінального правопорушення обвинуваченим.

Якщо він ухвалив виправдувальний вирок з такої підстави, як відсутність (не доведення) в діянні обвинуваченого складу кримінального правопорушення або непричетності цього обвинуваченого до вчинення кримінального правопорушення, він зобов'язаний залишити позов без розгляду. Такий підхід законодавця обумовлений тим, що відсутність у діях обвинуваченого складу кримінального правопорушення (кримінального проступку чи злочину) ще не означає, що завдана його діями шкода була наслідком правомірної поведінки. Такі дії могли мати протиправний характер і бути виражені у формі адміністративного проступку чи цивільного правопорушення (делікту), які також тягнуть за собою майнову та/чи моральну відповідальність за заподіяну ними шкоду. Тому, залишаючи цивільний позов без розгляду у кримінальному судочинстві, суд надає цивільному позивачеві можливість добиватися відшкодування завданої йому шкоди в порядку цивільного судочинства.

В усіх наведених випадках за цивільним позивачем залишається право пред'явлення позову в порядку цивільного судочинства. Якщо суд залишив без розгляду позов, пред'явлений у кримінальному провадженні, час від дня пред'явлення позову до набрання законної сили судовим рішенням, яким позов було залишено без розгляду, не зараховується до позовної давності.

Незрозумілим і таким, що не піддається науковому поясненню, є положення ч. 3 коментованої статті про залишення судом без розгляду цивільного позову у разі виправдання обвинуваченого у зв'язку з його непричетністю до вчинення кримінального правопорушення (ч. 3 ст. 129 КПК). Річ в тім, що недоведена причетність обвинуваченого до вчинення кримінального правопорушення в силу презумпції невинуватості означає доведення його невинуватості у вчиненні цього правопорушення. Тому в задоволенні цивільного позову до нього має бути відмовлено, а не залишено позов без розгляду. Вирішення цієї ситуації в такий спосіб не позбавлятиме права потерпілих від кримінального правопорушення пред'явити цивільний позов до інших осіб (у тому числі у встановлених законом випадках і без їх вини) у порядку цивільного судочинства, або компенсувати їм шкоду за рахунок Державного бюджету України на підставі частини третьої ст. 127 КПК.

За даними нововведень необхідно визнати, що існуюче на даний момент кримінальне процесуальне законодавство відкриває багато можливостей для реалізації захисту своїх порушених прав. Усунувши недоліки минулого законодавства, ми можемо із впевненістю сказати, що необхідність у кардинальних змінах законодавства є відсутня. А недоліки які впливають із тлумачень норм є незначними. Проте, все ж таки ми зазначаємо, що необхідність в дослідженні питання цивільного позову у кримінальному провадженні є досить актуальною, та відкладення перегляду цієї проблеми на більш пізній термін є недопустимим. Оскільки, суди з розгляду кримінальних справ не спішать розглядати цивільні позови, а направляють їх у суди з розгляду цивільних справ, а це зумовлює порушення права на звернення з цивільним позовом у кримінальному провадженні.

ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПОЗОВІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

3.1. Проблемні питання, які виникають при здійсненні цивільних позовів у кримінальному провадженні

У даному розділі, ми робитимемо акцент на основні проблеми, що виникають при здійсненні цивільних позовів у кримінальному провадженні. З прийняттям нового КПК України, звичайно ж усунено багато недоліків у цьому відношенні, проте, із застосуванням норм на практиці, все одно виникають проблеми, на які потрібно звернути увагу. Досліджуючи дане питання, ми намагатимемося виявити найпоширеніші проблеми та здійснити їх вирішення.

Однією із основних проблем, яка стосувалася цивільного позову у кримінальному провадженні, це його поняття. Оскільки у чинному КПК України не міститься його визначення. Багато науковців та практиків дають свої рекомендації щодо вирішення такого питання. Тому, з огляду на це ми не могли не приділити цьому увагу.

Провівши дослідження та надавши приклади, ми навели, досить вагоме, на наш погляд визначення, яке охарактеризувало основні елементи цивільного позову у кримінальному провадженні. Суть проблеми також полягає у не визначеності КПК України таких понять, як матеріальна та моральна шкода. Тому, щодо визначеності цих питань він відсилає до норм ЦК України.

Проте, проблема виникає не лише стосовного поняття цивільного позову у кримінальному провадженні, але й з того як саме органи судової влади трактуватимуть його. Необхідно зазначити, що проблеми виникають при поданні такого позову щодо осіб, які його подають чи осіб, які повинні відповідати за ним, при поданні позову прокурором, а також проблеми, що

виникають при досудовому розслідуванні чи при судовому розгляді цивільного позову у кримінальному провадженні.

Важливим кроком у забезпеченні однозначності трактування положень кримінального процесуального законодавства України повинні стати роз'яснення вищих судових інстанцій та відповідних міністерств і відомств (на сьогодні з окремих питань кримінального провадження такі роз'яснення вже надано, однак цього недостатньо). Значну роль у цьому сенсі відіграють також методичні рекомендації за окремими напрямками кримінально-процесуальної діяльності, що готуються спільно теоретиками-науковцями та практиками, науково-практичні коментарі кримінального процесуального законодавства, а також проведення круглих столів, занять у системі перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників суду, прокуратури, органів досудового розслідування, адвокатури[51].

Виходячи з цього баланс між потерпілим, підозрюваним та обвинуваченим повинен існувати не одмінно, оскільки відповідного до конституційного принципу «всі є рівними перед законом».

Необхідно зауважити позицію Малої О.Р., де вона аргументує актуальність питання щодо подання прокурором позову у кримінальному провадженні, зокрема: «Діюче кримінальне процесуальне законодавство, сформулювавши загальне визначення цивільного позивача та цивільного відповідача, їх правовий статус, залишило поза увагою низку питань, які виникають на практиці. Крім того, у науці також ведуться дискусії з приводу того, хто є позивачем в окремих видах правовідносин»[4].

З огляду на це, ми можемо сказати, що необхідність у конкретизації норм чинного законодавства являється першочерговим етапом усунення

З огляду на вказане, це є дуже великим недоліком у кримінальному провадженні що, як наслідок, ускладнює відшкодування заподіяної шкоди.

Звідси випливає, що у випадку не повідомлення потерпілому про право на звернення з цивільним позовом у кримінальному провадженні або у відмові у

прийнятті такого позову органами досудового розслідування, потерпілий повинен заявити про порушення його прав та оскаржити дії цих органів.

Буквальне тлумачення наведених норм у правозастосовній практиці створило хибне уявлення про те, що майно, яке відповідає зазначеним критеріям, може вилучатися виключно у підозрюваного, в місці чи у особи, до яких він має особистий чи опосередкований доступ і реальну можливість розпорядитися певними речами з метою перешкодження кримінальному провадженню, оскільки в частині першій наведеної статті йдеться про позбавлення саме підозрюваного можливості володіти, користуватися та розпоряджатися: по-перше – «певним» майном, тобто визначеним частиною другою цієї статті, а по-друге – «його» майном, тобто тим, яке належить підозрюваному. Проте часто таке майно на час його вилучення знаходяться у володінні, зокрема й правомірному, інших осіб, які нерідко гадки не мають про його походження, а сам підозрюваний може бути, скажімо, позбавлений свободи і фактичної можливості розпорядження цим майном, власником якого, до того ж, від початку може бути стороння особа, без відома якої воно використовувалося у злочинних цілях. Разом з тим ймовірні ситуації, коли підозрюваний не матиме фактичного доступу до певного майна, а може й наміру якимсь чином ним розпоряджатися, однак існує вірогідність того, що особи, у яких воно знаходиться можуть вчинити щодо нього такі дії, зокрема й у власних інтересах.

Також, однією із основних проблем, є – неможливість оскарження обвинувального вироку, який був винесений на підставі угоди про примирення. Ані потерпілий, ані підозрюваний чи обвинувачений не можуть оскаржити вирок згідно з положеннями статей 394 та 424 КПК України. Апеляційне оскарження можливе лише з підстав призначення більш суворішого покарання або винесення вироку без згоди підозрюваного чи обвинуваченого на призначення покарання. Тобто фактично підписуючи угоду особа відмовляється від свого права на оскарження[8].

Виходячи із вище наведеного необхідно визнати, що вирішення цієї проблеми, можливе лише при наданні дозволу на оскарження відповідної угоди. Оскільки заборона аргументується тим, що підозрюваний визнає свою провину, і внаслідок досягнення домовленості між сторонами укладається угода. Проте, ми не вважаємо, що ця аргументація повністю відповідає поставленому питанню. Тому, як наслідок дозвіл на оскарження даної угоди, є необхідним, не залежно від підстав, які надаються законом для оскарження таких угод.

На практиці досить проблемним є питання щодо визначення обсягу шкоди, яка підлягає відшкодуванню за допомогою цивільного позову. В цьому відношенні особливо часто вступають у конфлікт позиції прокурора та потерпілого, оскільки розмір вимоги прокурора до обвинуваченого виявляється заниженим порівняно з очікуваннями особи, якій злочином було заподіяно шкоду. Певною мірою суперечливими в цьому відношенні є положення Цивільного кодексу України, які регулюють питання відшкодування шкоди. Наприклад, якщо відповідно до ст. 22 ЦК збитками є: втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням майна, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки); доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода), то відповідно до ч. 2 ст. 1192 ЦК розмір збитків, що підлягають відшкодуванню потерпілому, визначається відповідно до реальної вартості втраченого майна на момент розгляду справи або виконання робіт, необхідних для відновлення пошкодженої речі. Як зазначається в літературі, відповідно до цих положень на користь потерпілого (фізичної особи) у кримінальній справі не передбачено відшкодування упущеної вигоди, але це можливе, якщо цивільним позивачем є юридична особа.

ВИСНОВОК

В процесі дослідження курсової роботи нами було вивчено та проаналізовано чинне кримінальне процесуальне законодавство, з'ясовано механізм здійснення цивільного позову у кримінальному провадженні, отримано теоретичне узагальнення та вирішення поставлених завдань. За результатами дослідження ми зробили наступні висновки:

1. Перш, за все, ми здійснили дослідження цивільного позову у кримінальному провадженні. Оскільки зазначеного поняття у кримінальному провадженні відсутнє, ми вказали на доцільність такого визначення: «Цивільний позов у кримінальному провадженні це вимога пред'явлена у кримінальному провадженні особою (потерпілим), також юридичною особою, яка внаслідок кримінального правопорушення чи суспільно небезпечного діяння зазнала матеріальної та/або моральної шкоди, заподіяного їй підозрюваним (обвинуваченим) або особою, яка в силу закону може нести цивільну (майнову) відповідальність, вимагає відновлення свого матеріального становища та компенсацію за моральну шкоду, шляхом стягнення з підозрюваного (обвинуваченого) коштів в розмірі заподіяної шкоди».

Необхідно зазначити, що форма, зміст позовної заяви формується згідно цивільного процесуального законодавства, шляхом адаптації до норм кримінального процесуального законодавства, що являється недоліком. Як ми вже зазначали вище, потреба у вимогах, щодо форми та змісту цивільного позову у кримінальному провадженні є очевидною, оскільки позови все ж таки відрізняються один від одного, і ці відмінності повинні бути передбачені кримінальним процесуальним кодексом.

2. Наступним кроком нашого дослідження було вирішення цивільного позову у кримінальному провадженні, де ми аналізували вихідні проблеми стосовно подання, розгляду та вирішення позову. А саме, дуже часто зустрічається не дотримання норм чинного законодавства органами досудового

слідства, корумпованість судової влади, а також суди з кримінальних справ не бажаючи розглядати цивільні позови направляють їх у суди цивільної юрисдикції, зокрема, у більшості випадків у апеляційному провадженні.

У тому числі, ми аналізували положення угоди про примирення, що укладається між сторонами. Дослідивши питання, ми вказали на доцільність доповнити ч. 4 ст. 128 КПК України, таким положенням: «Для справедливого, законного, безпосереднього укладання угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним (обвинуваченим) необхідна присутність незалежного медіатора, який контролюватиме процедуру укладання угоди про примирення відповідно до чинного законодавства, погодженого обома сторонами. Медіатор у свою чергу не повинен бути заінтересований у жодні із сторін».

3. На даному етапі дослідження ми зупинилися на основних проблемах що зумовлюються неповнотою норм чинного КПК України. Ми говорили про проте, що органи досудового розслідування зобов'язанні повідомити потерпілого про подання цивільного позову у кримінальному провадженні, де на практиці вони часто ігнорують покладене на них зобов'язання, що ускладнює відшкодування матеріальної та/або моральної шкоди.

4. У даному розділі ми наводили чинне законодавство на базі якого здійснюється регулювання охорони праці.

Основною проблемою, яка постає з даного питання - це недбалість роботодавців, щодо належного забезпечення захисту працівників та населення. Проте, необхідно сказати, що й працівники легковажно ставлячись до правил безпеки створюють загрозу своєму здоров'ю та навколишньому середовищу.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-вр // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - ст.141.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. - № 9-10, № 11-12, № 13. - ст. 88.
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - №№ 40-44. - ст.356.
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. - № 40-41, 42, ст..492.
5. Закон України «Про виконавче провадження» від 21.04.1999 р. № 606-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. - № 24. – ст. 207.
6. Закон України «Про прокуратуру» від 05.11.1991 р. № 1789-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - № 53. – ст. 739.
7. Закон України «Про охорону праці» від 14.10.1992 р. № 2694-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - № 49. – ст. 668.
8. Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод» від 15 листопада 2012 р. № 223-1679/0/4-12 // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2012. - № 6 (9). – С. 48-60.
9. Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання порядку здійснення судового розгляду в судовому провадженні у першій інстанції відповідно до кримінального процесуального кодексу України» від 5 жовтня 2012 р. № 223-1446/0/4-12 // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2012. - № 6 (9). – С. 19-39.
10. Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про порядок здійснення підготовчого

судового провадження відповідно до кримінального процесуального кодексу України від 3 жовтня 2012 р. № 223-1430/0/4-12 // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2012. - № 6 (9). – С. 7-18.

11.Лист Виконавчої Дирекції фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 03.05.2012 р. № 199-06-2 – доступний з: <http://www.kadrovik.ua/content/shchodo-viplati-odnorazovo-dopomogi-u-raz-st-iko-vtrati-profes-ino-pratsezdatnost>.

12.Узагальнення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014 «Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження – доступний з: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14>

13.Банчук О. Мирова угода в кримінальному процесі – це крок до Європи – доступний з: <http://www.pravo.org.ua/2011-07-05-15-26-55/2011-07-22-11-18-16/1495-oleksandr-banchuk-myrova-uhoda-v-kryminalnomu-protsesi.html>

14.Безпека життєдіяльності [Текст] : підручник. / [О.І. Запорожець, Б.Д. Халмурадов, В.І. Примиренко та ін.] – К.: «Центр учбової літератури», - 2013. – 448 с.

15.Бельмас Г. Особливості укладення угоди про примирення – доступний з: <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=123131>

16.Бондаренко О.М. Арешт майна як одна з форм процесуального забезпечення участі осіб під час досудового розслідування // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского: Серия «Юридические науки». Том 26 (65). 2013. № 2-2. С.375-381.

17.Відшкодування моральної шкоди внаслідок кримінального правопорушення – [Електронний ресурс] – доступний з: <http://blog.liga.net/user/tbezpalyy/article/10760.aspx>

